

festés stb.) hagyományából minél többet őrizzen meg napi környezetünk, s nemcsak otthon, hanem amennyire lehet, a munkahelyeken is. Táplálkozásunk (ételeink, ételcink elkészítési módja, főző- és tálalóedényeink, evőeszközeink) is amennyire lehet és célszerű, kötődjenek sajátos, nemzeti hagyományainkhoz. Legyen élő és természetes számunkra, hogy táncainkkal, zenénkkel, népdalainkkal tegyük igazi ünnepekké ünnepeinket, s ne feledjük, hogy viselkedésünk, szokásaink is minél többet őrizzenek meg múltunkból. Az elmondottakat természetesen úgy kell értelmezni, hogy a hazánkban lakó nemzeti-segek magától értetődően élhessék a saját népi kultúrájukat ápolva életüket.

Mindez nem jelenti azt, hogy mindenkinek nádtetős házban kell laknia, amely famennyezetes, ugyanúgy kell tisztaszobának lenni, mint régen, búboskemence nélkül nem épülhet lakás, s mindenkinek a nap minden órájában népviseletben kell feszítenie. Nem szeretném, ha félreértenének, s ezt azért hangsúlyoznám, mert az utóbbi évtizedekben hazánkban feltűnően sokan hajlamossá váltak arra, hogy kölcsönösen félreértsék egymást.

A turisztikában mind a belföldi, mind a külföldi vendégek számára a hagyományos magyar vendégszereteten alapuló vendéglátás jelenthet hosszú és tartós sikert. Nyugati mintára az utóbbi évtizedekben nálunk is egyre jobban terjed a falusi turizmus. Csakhogy sokan azt hiszik, ha egy vendégfogadó ház falun van, azonban sivár környezetben, ahol nincs többféle, változatos lehetőség a szabadidő kulturált eltöltésére, s maga a ház is jellegtelen, az bizony nem alkalmas turisztikai célra. Szerencsére egyre több a jó példa. A Dél-Dunántúlon például van olyan lovastanya (a Lantos lovastanya Harkány és Siklós között), amely az igazi, hamisítatlan paraszti hagyományokat képviseli minden részletében.

A hagyományok megismertetésének már az óvodában el kellene kezdődnie (amire sok szép példa akad), s folytatódnia kellene az iskolában. De nem úgy, hogy a honismeret önálló tantárgy legyen, hanem úgy, hogy beleépüljön minden tantárgyba az általános- és középiskolában egyaránt. Sőt az általános iskola alsó tagozatának időszakában (1–4. osztály) a honismeret, a hagyományok megismertetése és ápolása legyen a meghatározó tényező, s a szép magyar beszéd, az írás, az olvasás, a számolás elsajátítása a lehető legszorosabban kapcsolódjon ehhez. Ha sikerül megvalósítanunk minél többet az előzőekben mintegy vágyálomként megfogalmazottakból, akkor bizvást remélhetjük, hogy a turizmusban is hasznosul pénz (bevétel) formájában is az életmód reformja. Természetesen számunkra nem a pénz a fontos, de ez a tényező sem lehet mellékes.

Az alsópáhoki (Zala megye) Bodzavirág népdalkör mottójával zárom előadásom: „*Mi nem azért vagyunk együtt, hogy énekeljünk, hanem azért énekelünk, mert szeretünk együtt lenni.*”

Csorba Csaba

A vallási turizmusról

Nem tudom, létezik-e „vallási turizmus”. Először elgondolkodom azon ki is az, akit turistának mondanék.

Ha különböző szempontokból körüljárjuk a témát, úgy vélem, sikerül valamilyen képet kapnunk róla. Próbáljuk meg tehát a „circumstantia”-kat, a „körülményeket”, a dolog körül lévő látszólag jelentéktelen elemeket szemügyre venni, abban a reményben, hogy ha nem is tudunk pontos meghatározást adni, mégis tisztázhatjuk a fogalmat.

A turista: olyan ember, aki útra kel, elmegy és visszatér oda, ahonnan elindult. Véleményem szerint ez a *szándék* lényeges vonása a turistának: vissza akar érkezni ugyanoda, ahonnan elindult. A turista nem egyszerűen utazó. Az utazó nem biztos, hogy hazatér. Az utazó világot akar látni, és lehet, hogy valahol egyszer csak letelepszik, mert úgy gondolja, megtalálta azt a helyet, amelyet öntudatlanul is keresett. A turista fölkerelkedik, ki akar kapcsolódni, kíváncsi, ezért útnak indul, hogy lásson, tapasztaljon, a szellemi-lelki gazdagodás reményével utazik, majd élményeket gyűjtve hazatér. Az utazó ha teheti, mindig más úti célt keres. A turista – ha úgy érezte, hogy érdemes volt – szívesen visszatér oda, ahol jól érezte magát.

Lényeges kérdés, hogy ki miért kel útra, ki mért keres föl egy helyet. Nem ismeri a szakirodalom azt a fogalmat, amit én most használni fogok. Remélem, nem veszi rossz néven senki, amit elmondok: én az országnak azon a nagyon szép, ősi, szent helyén élek, ahol nagyon sok „kényszer-turista” megfordul. Mit értek ezen? Kényszerutistának mondom azokat, akik nem céltudatosan mennek valahová, hanem –

mivel éppen mást nem tudnak tenni, mert történetesen esik az eső, hűvös az idő, fürödni, napozni nem lehet, s más programot már nem találnak – azt mondják: „Akkor ma nézzük meg a tihanyi apátságot!”

Úgy gondolom, ez a fajta templom- vagy műemlék-látogatás nem tartozik a vallási turizmus kategóriájába. Még akkor sem, ha vannak közöttük olyanok is, akik egyébként hívő, vallásgyakorló emberek. Csupán arról van szó, hogy maga a hely, amit meglátogatnak, valamilyen módon – eredetében, mai funkciójában – kötődik a valláshoz.

Érdekes élményem fűződik a bulgáriai Rilai monostorhoz. 1968-ban jutottam el Rilába, a valóban festői környezetben lévő bolgár nemzeti szentélybe. Ez a kolostorépület akkor – Bulgária is szocialista, népi demokratikus állam volt, a hivatalos ateista ideológiával és propagandával – szerzetesek nélküli állami műemlék, múzeum és turistaszálló volt. Pár évvel később néhány idős szerzetes visszaköltözhetett az államosított kolostorépületbe. Ettől kezdve érezhetően – a szakértők úgy mondanák: „szignifikánsan” – megnövekedett a látogatók száma. A turisták között megjelent egy olyan csoport, amely nem egyszerűen a műemléket óhajtotta látni, hanem belső indíttatásból, vallási meggyőződésből kereste fel ezt az ősi bulgár szent helyet.

Érdekes szakdolgozati téma lehetne megvizsgálni a turizmus célpontjait. Azok a célpontok, amelyek kultikus helyek, vallási célpontok, sokkal markánsabban, sokkal határozottabban jelenítik meg azt a bonyolult valóságot, amit nemzeti identitásnak nevezhetünk. Ilyen a Rilai monostor Bulgáriában, a csensztohovai pálos kegyhely és kolostor Lengyelországban, hasonló a bajorok számára Altötting, az oroszok számára Novgorod, az ukránoknak a kijevi Pecserszkaja Lavra – a barlangkolostor, a katalánoknak Montserrat. Ezeket a helyeket a vallási turizmus célpontjainak tekinthetjük, és joggal. Ezek a helyek valamiképpen kiemelkednek az időben. Nem egyszerűen egy történelmi eseményt jelenítenek meg a látogató számára. Hogy világosabb legyen: a leglátogatottabb magyar múzeum és műemlék, az egri vár, egy nagyon pontosan behatárolható történelmi korszakot jelenít meg. Ha megnézem a fertői Eszterházy-kastélyt, ugyanezt érzem. Nincs az az élményem, hogy itt vannak a gyökereink. Ezzel szemben Pannonhalmán vagy Tihanyban más a látogató érzése. A múlttal való találkozás közösségteremtő erővel rendelkezik ezeken a helyeken.

Vannak turisták, akik vallásosak, és ezért keresnek fel egy helyet, vannak turisták, akik „kivülállónak” mondhatók, de amikor eljönnek egy ilyen helyre, amit a vallási turizmus célpontjának lehet nevezni, megérinti őket valami. Amikor Tihanyba kerültem, azt mondta valaki, a magyar közélet egy nagyon jeles szereplője: „Örülj, hogy Tihanyba kerülsz, mert szent helye ez a magyarságnak.” Azóta számtalanszor és számtalan formában megtapasztaltam, hogy létezik genius loci. Van a helynek lelke, szelleme. A genius loci önmagában megfoghatatlan, de hatásában mégis tetten érhető: közösség-teremtő. Kettős közösséget teremt: egyrészt átélhetővé teszi az ún. „diakron” közösséget, közösséget azokkal, akik a múltban előttünk jártak, hasonló kultúrához tartoztak, velünk lényegében azonos módon gondolkodtak a világról. És megteremtí a közösséget azokkal, akik – bár látszólag idegenek – együtt vannak egy ünnepi órában, egy liturgikus eseményen, vagy akár csak egy templomi hangversenyen. Szinte kézzel foghatóvá válik számukra a most, az „itt és most” létező közösség, a „szinkron” közösség, akik ugyanabban az órában ugyanazt érzik, ugyanazt gondolják, egyszerre énekelnek, együtt lélegeznek.

Quis? Quid? Ubi? Kicsoda? Mit? és Hol?

Ki: az a bizonyos turista, aki lehet vallásos meggyőződésű, de lehet nem vallásos.

Mit látogat meg? Egy olyan helyet, amely mindenképpen kötődik egy vallási közösség – a mi esetünkben a keresztény egyház – életéhez. Ha ez a hely élő, és nem csupán múzeum (a legabszurdabb példa erre az ateizmus múzeumának berendezett Szent Izsák székesegyház volt a Szovjetunióban), akkor ezek az élő helyek, még ha nem is nagy a számuk, sugározni tudnak, ezeknek a helyeknek erejük, varázsuk van.

A vallási turizmussal kapcsolatban sem lehet megkerülni olyan tényeket, jelenségeket, mint pl. a kereskedelem és adóbevétel. S jó volna, ha az illetékesek és a felelős döntéshozók is tisztában volnának azzal, ami a vallási turizmusnak nevezett jelenség célpontjai körül történik.

Ha a vallásos emberek útra kelnek, őket zarándoknak nevezzük. A zarándok nem ugyanaz, mint a turista. Ugyanakkor nagyon sok közös vonásuk van, mert a zarándok is utazik, közlekedési eszközöket vesz igénybe: autóbust, vonatot, repülőt, gépkocsit, és a zarándok is ugyanúgy ember, mint a nem vallásos: szálláshelyre van szüksége, étkeznie kell, pihennie kell, útközben természeti szükségletei vannak: nem elegendő, hogy a célpontnak meglegyen a szelleme, lelkülete, hanem szükséges az is, amit szaknyelven infrastruktúrának mondanak. Az egyházi vagy vallási turizmust általában egyházi belügynek tekintik, holott sokkal szélesebb körű – gazdasági, társadalmi, kulturális – következményei vannak.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt, hogy a vallási turizmus „célpontjait” fenn kell tartani, megfelelő állapotban kell megőrizni, hiszen ezek mind-mind nemzeti kulturális értéket jelentenek. A vallási turizmushoz pénzforgalom kapcsolódik: ami a turistának vagy zarándoknak kiadása, az a másik oldalon mások bevétele, ami után adót kell fizetni. A templomok, kolostorok környékén működő üzletek, éttermek, a turistákat szállító vállalkozások bevételeik után adót fizetnek. Nagyon fontosnak tartom, hogy tudomásul vegye a közvélemény: amikor az állam olyan műemléket vagy szent helyet támogat, amelynek tulajdonosa, gondozója, fenntartója az egyház, akkor ezzel a támogatással nem az egyházat mint vallási közösséget támogatja. Ha elveszíti működőképességét egy ilyen hely, akkor az itt keletkező adóbevételek is elveszik. Kisarkítva szoktam mondani, hogy Tihanyban az apátságot nem azért alapította azon a helyen András király, mert történetesen arra járt feleségével és kíséretével, és egyszer csak azt mondta: „Emberek, álljunk meg, úgy hallottam, hogy itt nagyon jó halászlét főznek valamelyik csárdában!” S miután megtapasztalták, hogy valóban nagyon jó éttermek vannak, megszólalt: „Ez egy csodálatos hely, itt alapítsunk tehát egy apátságot, és itt lesz majd számunkra alkalmas hely, ahová eltemethetnek és ahol majd értünk a szerzetesek az idők végezetéig imádkozni fognak.” Pontosan fordítva történt. Egy kiemelkedő, valószínűleg stratégiai szempontból is fontos helyen apátságot építtettek. És az apátság köré épült később minden. Leegyszerűsítve: nem a boltok és éttermek mellé építették az apátságot, hanem az apátság mellett jelentek meg az üzletek és a csárdák.

Nemcsak a kultúráért és gazdaságért felelős illetékesek nem gondolnak a vallási turizmus anyagi oldalára, hanem sokszor a látogatók sem. Sokakat megbotránkoztat, hogy egy templomot – természetesen az istentiszteleti alkalmakat kivéve – belépővel lehet csak megtekinteni. Amikor Tihanyba kerültem, meglehetősen zavaró volt számomra, hogy az istentiszteleti időket kivéve a Tihanyi Apátsági Templom csak belépődíjjal látogatható. Úgy gondoltam, ezt én meg fogom változtatni. Három hónap kellett hozzá, és rájöttem: csak úgy lehet ingyenes, ha egész nap zárva van. Meg kellene értetni – nagyon nehéz –, hogy amikor egy ún. vallási hely (templom, apátság) belépődíjat kér, akkor nem arról van szó, hogy megjelentek a kufárok, akiket Jézus kötélből ostort fonván kiűzött a templomból, hanem a mi esetünkben egy ezer hívőt számláló kis falusi egyházközség képtelen arra, hogy fenntartsa, rendben tartsa azt a helyet, amelyet minden évben kb. kétszáz ezer ember meglátogat. Elvárható egy falu jámbor asszonyaitól, hogy hetente egyszer felmossák a templomot, takarítsák ki, és nagy ünnepek alkalmával a képviselőtestülettel elvárható, hogy nyissák ki és vigyázzanak a templomukra. De az semmiképpen sem nem várható el, hogy minden nap mossák fel a templomot, ráadásul idegenek után. A tiszta templom olyan szolgáltatás, amit joggal vár el a látogató, de ezt meg kell fizetni. Miből tudom megfizetni? Kétféle útja

lehet: vagy megtörténik az adóbevételnek olyan mértékű visszaforgatása, hogy valóban üzemeltetni lehet belőle ezt a látványosságot, mert profán módon látványosságnak lehet nevezni, vagy pedig tudomásul vesszük, hogy ez egy olyan szolgáltatás, amit megfizet az, aki a szolgáltatást igénybe veszi. Ezért vannak a belépődíjak. Egyre több helyen kényszerülnek arra a megoldásra, hogy belépődíjat kérjenek, mert e nélkül nem tudnak működni. Fizetni kell például a biztonságért. Fizetni kell nemcsak a takarításért, hanem a turisták által okozott kár helyreállításáért is. Nemcsak az a kár, hogy koptatják a követ, és, hogy hamarabb elromlik az ajtó és a kilincs, de szomorú, hogy a turisták között nem kis számban vannak azok, akik nem törődnek azzal, hogy hol járnak. Múzeumokban olvasható a kiírás: „A kiállított tárgyakhoz hozzá nyúlni tilos!” Tihanyban a templom hajóját a szentélytől egy szép késő barokk kovácsolt vas rács választja el. A rács restaurálása előtt több mint száz apró elem hiányzott róla, a restaurálás után pár évvel most már nyolc ismét hiányzik. A látogatók által okozott kárt, sérüléseket helyre kell hozni.

A vallási turizmusnak egyértelmű anyagi vetületei is vannak. Ugyanakkor az anyagi, pénzügyi problémán túl van ismeretterjesztő szerepe, azonkívül van nagyon fontos közösségformáló jellege is. Nem szeretnék szerepet téveszteni, nem szeretném összetéveszteni az előadást a prédikációval: annak nem ez a terem a helye. De amikor itt a vallási turizmus iránt érdeklődőkhöz szólhatok, mindenképpen ki kell mondanom a következőt: amikor egy nem vallásos ember belép a tihanyi templomba, fölteszi Babilissal együtt a kérdést, hogy „ez a sok szépség mind mire való”. Mert kicsit keményen fogalmazva tulajdonképpen nem való semmire, önmagában mind fölösleges. Nem forintosítható. Még a tolvajok számára is kérdéses az egész, hiszen nem olyan egyszerű pénzzé tenni az ellopott szakrális tárgyakat vagy műemlék szobrokat, képeket. Amit a látogató a templomban lát, az tulajdonképpen mind fölösleges: nem szolgálja a „termelést”, azt is mondhatjuk, hogy „inaktív”. Ugyanakkor a látvány gondolkodásra készíti az embert. Gorkijjal szólva „az ember több annál, hogy csak jóllakjék” (Éjjeli menedékhely). A templomokban, a vallási turizmus célpontjain olyan valóság van jelen, ami meggyőződésem szerint az ember lényegére, transzcendenciájára utal.

A „Ki? Mit? Hol? Milyen eszközökkel?” kérdések után röviden érintenünk kell azt a kérdést is, hogy „Cur?” – Miért? Az én válaszom: Mert nincs itt maradandó városunk – amint a Szentírás mondja. És mert megvan az emberben az örök nyugtalanság, hogy újat és többet tapasztaljon, hogy útra keljen és megerősödjön térjen vissza.

Még egy kérdés: „Quando”, Mikor? Különböző „idők” vannak. Mindannyian tapasztaljuk az időt, ezt a megfoghatatlan, nyugtalanító, izgató és izgalmas valóságot. Az idő folyamatosan, előre haladva, lineárisan múlik. Minden emberben megvan a vágy arra, hogy ebből a múlt időből kiszakadjon. Nagyon érdekes és mély tapasztalás: a vallási szent helyek meglátogatásakor az örökkévalóság, az időtlenség élménye lehet osztályrésze a látogatóknak. Erre valók az ünnepek is. Múlik az idő, ciklikusan visszatérnek az ünnepeink, és ezek a ciklikusan visszatérő ünnepek közösséget formálnak, erőt adnak. A vallási turizmusnak ez a lényege. Minden más csak másodlagos.

Dr. Korzenszky Richárd

A helytörténeti emlékek az idegenvezetésben

Milyen út vezetett a modern turizmus kialakulásához? Mely technikai vívmányok hatottak leginkább az utazás körülményeire és az ismeretszerzés módjára? Hogyan változott ez napjainkban, azaz milyen eszközök állnak rendelkezésre a helytörténeti emlékek bemutatására?

Alapvető tény, hogy a történelem, a régmúlt idők emlékei és tapasztalatai mindig is vonzották az utazókat. Az ókorban elsősorban üzleti és vallási célból utaztak, ehhez képest visszalépést jelentett a fegyveres társadalom helyhez kötöttsége: ekkor a legnagyobb tömegeket a zarándoklatok mozgatták. A polgárosodás kifejlődésével új közönség jelent meg, mely felfedezte a (gyógy)fürdőzést. Az újkorban aztán ismét divatba jött a távoli tájak és kultúrák megismerése: először a nemesség, majd később a jó módú polgárok küldték fiaikat a Grand tour-ra (Nagy utazás), amely sokszor évekig tartó európai tapasztalatszerzést jelentett. A XVIII. század végén kibontakozó ipari forradalom, a technikai vívmányok